

Научно удружење за развој српских студија, Нови Сад
(Association for the Development of Serbian Studies, Novi Sad)

SERBIAN STUDIES RESEARCH

Год. 11 / Vol. 11

Бр. 1 / No. 1

2020

Нови Сад, 2020

Год. 11, бр. 1, 2020.

Издавач

Научно удружење за развој српских студија (НУРСС), Нови Сад

Адреса

Стевана Христића 19, 21000 Нови Сад

тел.: +381 65 641 3628; факс: +381 21 6396 488

email: serbian_studies@hotmail.com

Уредништво

Борис Булатовић (главни уредник), Универзитет у Новом Саду (Србија)

Томислав Лонгиновић, Универзитет у Висконсину, Медисон (САД)

Горан Максимовић, Универзитет у Нишу (Србија)

Љиљана Богоева Седлар, Универзитет уметности у Београду (Србија)

Слободан Владушић, Универзитет у Новом Саду (Србија)

Персида Лазаревић Ди Ђакомо, Универзитет „Габријеле д’Анунцио” у Кјетију–Пескари (Италија)

Слободанка Владив-Гловер, Монаш универзитет, Мелбурн (Аустралија)

Ала Татаренко, Национални универзитет „Иван Франко” у Лавову (Украјина)

Татјана Тапавички Дуроњић, Универзитет у Бањој Луци (Босна и Херцеговина)

Мотоки Номаћи, Хокаидо Универзитет, Сапоро (Јапан)

УДК

008/009+3+8

Индексирање часописа у базама података

EBSCO Publishing (база пуног текста)

Serbian Studies Research излази једном годишње. Сви научни радови достављени редакцији пролазе кроз строг процес стручне и научне провере заснован на иницијалном прегледу у редакцији и обострано анонимној спољној рецензији.

Издавање ове публикације финансијски је подржао Град Нови Сад – Градска управа за културу.

Vol. 11, No. 1, 2020

Publisher

Association for the Development of Serbian Studies, Novi Sad

Editorial Address

Stevana Hristića 19, 21000 Novi Sad, Serbia
tel.: +381 65 641 3628; fax: +381 21 6396 488
email: serbian_studies@hotmail.com

Editorial Board

Boris Bulatović (editor-in-chief), University of Novi Sad (Serbia)
Tomislav Longinović, University of Wisconsin, Madison (USA)
Goran Maksimović, University of Niš (Serbia)
Ljiljana Bogoeva Sedlar, University of Arts in Belgrade (Serbia)
Slobodan Vladušić, University of Novi Sad (Serbia)
Persida Lazarević Di Giacomo, Gabriele d'Anunzio University of Chieti–Pescara (Italy)
Slobodanka Vladiv-Glover, Monash University, Melbourne (Australia)
Alla Tatarenko, Ivan Franko National University of L'viv (Ukraine)
Tatjana Tapavički Duronjić, University of Banja Luka (Bosnia and Herzegovina)
Motoki Nomachi, Hokkaido University, Sapporo (Japan)

Journal Description

Serbian Studies Research provides scholarly articles in the fields of Serbian linguistics and literature, international relations, cultural studies, history, sociology, political science, economics, geography, demography, social anthropology, administration, law, and natural sciences, as they relate to the human condition.

Annual Membership

Institutional: 45 usd (including subscription)
Individual: 15 usd (including subscription)

Peer Review Policy and Frequency

All research articles in this journal have undergone rigorous peer-review process, based on initial editor screening and anonymized refereeing by at least two anonymous referees. Serbian Studies Research is published annually.

Indexing and Abstracting Information

EBSCO Publishing (full-text database)

САДРЖАЈ

НАУЧНИ ЧЛАНЦИ

Др Ана Кречмер

Универзитет у Бечу (Аустрија)

О СРПСКОЈ ПИСМЕНОЈ КУЛТУРИ УОЧИ НОВОГ ДОБА: ФИЛОЛОШКИ
И КУЛТУРОЛОШКИ АСПЕКТИ СЛАВЕНОСРПСКИХ ХРОНИКА ЂОРЂА
БРАНКОВИЋА 15

Др Павел Ђадул

Универзитет „Адам Мицкијевич” у Познању (Пољска)

ДВЕ ДИМЕНЗИЈЕ ПОСМАТРАЊА ОДНОСА МЕЂУ МУСЛИМАНИМА
И ПРАВОСЛАВНИМ ХРИШЋАНИМА У СВЕТЛУ ЈЕДНОГ КОМЕНТАРА
ЦРКВЕНОГ КАНОНА ИЗ СРПСКОСЛОВЕНСКОГ ТРЕБНИКА (СРЕДИНА
XVII ВЕКА) 35

Др Викторија Франић Томић / Viktoria Franić Tomić

Свеучилиште у Загреду (Хрватска) / Sveučilište u Zagrebu (Hrvatska)

ПРЕТВОРБЕ МИТА О ХЕРОЈИ И ЛЕАНДРУ У ХРВАТСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ
С НОВИМ ПОГЛЕДИМА НА ПОСТАЊЕ ВЕТРАНОВИЋЕВОГ ОРФЕА /
PRETVORBE MITA O HEROJI I LEANDRU U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI S
NOVIM POGLEDIMA NA POSTANJE VETRANOVIĆEVOG ORFEA 51

Др Димитрис Петалас / Dimitris Petalas

*Хеленско друштво фолклориста, Атина (Грчка) / Griechische Gesellschaft für
Volkskunde, Athen (Griechenland)*

НИБЕЛУНЗИ ПРЕЛАЗЕ ДУНАВ: СИМБОЛИ И МОТИВИ / DIE DONAU-
ÜBERQUERUNG DER NIBELUNGEN: SYMBOLE UND MOTIVE 99

Др Јасмина П. Кнежевић

Институт за српску културу – Приштина/Лейпциг (Србија)

СЛИКА ЦРНОГОРАЦА У КЊИЖЕВНОСТИ СРПСКОГ РОМАНТИЗМА ... 105

Др Зденка Д. Валент Белић

Универзитет Коменској у Брајислави (Словачка)

СЛИКА СРБА У СЛОВАЧКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ НА ПРИМЕРУ ЛЕГЕНДИ
ЈАНА КАЛИНЧЈАКА 129

Др Славица О. Гароња Радованац

Универзитет у Крајујевцу (Србија)

АМЕРИКА ПРЕ ЈЕДНОГ ВЕКА У ПУТОПИСУ ЈЕЛЕНЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ
НОВИ СВЕТ ИЛИ У АМЕРИЦИ ГОДИНУ ДАНА 141

Др Бери П. Шер / Barry P. Scherr

Колеџ Дартмуџ, Хановер, Њу Хемпшир (Сједињене Америчке Државе) /

Dartmouth College, Hanover, New Hampshire (United States of America)

ВЈАЧЕСЛАВ ВСЕВОЛОДОВИЧ ИВАНОВ И АНАЛИЗА РИТМА РУСКОГ
СТИХА / VYACHESLAV VSEVOLODOVICH IVANOV AND THE ANALYSIS
OF RUSSIAN VERSE RHYTHM 179

Др Жељка В. Пржуљ – мр Маријана Г. Митрић

Универзитет у Источној Сарајеву (Босна и Херцеговина)

СУБВЕРЗИВНОСТ НАРАТИВНОГ ПОСТУПКА У РОМАНУ ГОРДО
ПОСРТАЊЕ ВОЈИСЛАВА ЛУБАРДЕ 199

Др Анкица М. Вучковић

Универзитет у Новом Саду (Србија)

ЕКЛЕКТИЧКИ РОМАН У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ НА
ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА: ПЕТИ ЛЕПТИР УРОША ПЕТРОВИЋА 213

Др Драгана М. Катић

Архив Војводине, Нови Сад (Србија)

ПОРОДИЦЕ ТРГОВАЦА И ЗАНАТЛИЈА НОВОГ САДА И ЊИХОВ
ДОПРИНОС РАЗВОЈУ ГРАДА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ 18. ВЕКА 233

Др Филип Ж. Крчмар

Историјски архив Зрењанин (Србија)

БАХОВИ ХУСАРИ У СРПСКОЈ ВОЈВОДИНИ: ЧЕТИРИ БИОГРАФСKE
СКИЦЕ НАМЕСНИКА ВОЈВОДСТВА СРБИЈЕ И ТАМИШКОГ БАНАТА .. 249

Др Филип Ж. Крчмар

Историјски архив Зрењанин (Србија)

СТО ГОДИНА ИГРИ ПРЕСТОЛА: ПОРОДИЦА ХАБЗБУРГ-ЛОТРИНГЕН
1918–2018. 271

Др Марош Мелихарек / Maroš Melichárek

*Универзитет „Павел Јозеф Шафарик“, Кошице (Словачка) / Pavol Jozef Šafárik
University, Košice (Slovakia)*

МАКЕДОНСКО ПИТАЊЕ КРАЈЕМ 19. ВЕКА И СТРАНЕ СИЛЕ / FOREIGN POWERS AND THE MACEDONIAN QUESTION AT THE END OF 19 TH CENTURY	303
УПУТСТВО АУТОРИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ШТАМПУ	319
GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS	323

CONTENTS

ARTICLES

Anna Kretschmer, PhD

University of Vienna (Austria)

SERBIAN LITERARY CULTURE ON THE EVE OF MODERN TIMES:
PHILOLOGICAL AND CULTURAL ASPECTS *SLAVO-SERBIAN CHRONICLES*
BY ĐORĐE BRANKOVIĆ 15

Paweł Dziadul, PhD

Adam Mickiewicz University in Poznań (Poland)

TWO DIMENSIONS IN PERCEIVING RELATIONS BETWEEN MUSLIMS AND
ORTHODOX CHRISTIANS IN THE LIGHT OF ONE COMMENT ON THE
CHURCH CANON FROM THE SERBIAN-SLAVONIC TREBNIK (THE MIDDLE
OF THE 17TH CENTURY) 35

Viktoria Franić Tomić, PhD

University of Zagreb (Croatia)

METAMORPHOSIS OF THE MYTHS OF HEROES AND LEANDER
IN CROATIAN LITERATURE WITH NEW VIEWSON ORIGINS OF
VETRANOVIĆ'S *ORPHEUS* 51

Dimitris Petalas, PhD

Hellenic Folklore Society, Athens (Greece)

THE NIBELUNGS' CROSSING OF THE DANUBE: SYMBOLS AND MOTIFS .. 99

Jasmina P. Knežević, PhD

Institute for Serbian Culture – Priština/Leposavić (Serbia)

THE IMAGE OF MONTENEGRINS IN THE LITERATURE OF SERBIAN
ROMANTICISM 105

Zdenka D. Valent Belić, PhD

Comenius University in Bratislava (Slovakia)

IMAGES OF SERBS IN SLOVAK LITERATURE THROUGH THE EXAMPLE OF
JÁN KALINČIAK'S LEGENDS 129

Slavica O. Garonja-Radovanac, PhD

University of Kragujevac (Serbia)

- AMERICA A CENTURY AGO IN JELENA DIMITRIJEVIĆ'S TRAVELOGUE
NEW WORLD OR A YEAR IN AMERICA 141

Barry P. Scherr, PhD

Dartmouth College, Hanover, New Hampshire (United States of America)

- VYACHESLAV VSEVOLODOVICH IVANOV AND THE ANALYSIS OF
RUSSIAN VERSE RHYTHM 179

Željka V. Pržulj, PhD – Marijana G. Mitrić, Mgr.

University of East Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)

- SUBVERSIVENESS OF THE NARRATIVE PROCEDURE IN VOJISLAV
LUBARDA'S NOVEL *PROUD STUMBLING* 199

Ankica M. Vučković, PhD

University of Novi Sad (Serbia)

- ECLECTIC NOVEL IN SERBIAN CHILDREN'S LITERATURE AT THE
BEGINNING OF 21ST CENTURY: UROŠ PETROVIĆ'S *THE FIFTH
BUTTERFLY* 213

Dragana M. Katić, PhD

Archives of Vojvodina, Novi Sad (Serbia)

- FAMILIES OF MERCHANTS AND CRAFTSMEN OF NOVI SAD AND THEIR
CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF THE CITY IN THE SECOND
HALF OF 18TH CENTURY 233

Filip Ž. Krčmar, PhD

Historical Archives of Zrenjanin (Serbia)

- FOUR BIOGRAPHICAL SKETCHES OF THE VOIVODESHIP SERBIA AND
BANAT OF TEMESVAR 249

Filip Ž. Krčmar, PhD

Historical Archives of Zrenjanin (Serbia)

- ONE HUNDRED YEARS OF GAME OF THRONES: THE HOUSE OF
HABSBURG-LORRAINE (1918–2018) 271

Maroš Melichárek, PhD

Pavol Jozef Šafárik University, Košice (Slovakia)

- FOREIGN POWERS AND THE MACEDONIAN QUESTION AT THE END OF
19TH CENTURY 303

УПУТСТВО АУТОРИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ШТАМПУ	319
GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS	323

UDC 821.163.41.02ROMANTIZAM
Оригинални научни рад

Др Јасмина П. Кнежевић¹

Институт за српску културу – Приштина (Лепосавић)
Србија

СЛИКА ЦРНОГОРАЦА У КЊИЖЕВНОСТИ СРПСКОГ РОМАНТИЗМА

Сажетак: Користећи имагологију као одабрану методологију, ауторка се у раду бави сликама и представама, као и стереотипима које су о Црногорцима у својим делима оставили писци српског романтизма: Бранко Радичевић, Петар II Петровић Његош, Ђура Јакшић, Јован Јовановић Змај и Лаза Костић. Сви они, редом, у складу са духом епохе и тадашњим актуелним тенденцијама, заговарали су идеју унификације и уједињења словенских народа, а у склопу тога, и симбиозу српског и црногорског народа под тада надређеним појмом српства. Независни и слободни, Црногорци су сматрани директним нестављачима лозе Немањића; њихово јунаштво, оданост роду и глорификација романтичарског идеала јуначке смрти хваљени су и слављени, али код Његоша, као духовног и световног поглавара црногорских племена, за разлику од осталих писаца српског романтизма, налазимо и критичнију, другачије интонирану слику.²

Кључне речи: имагологија, слика, Црна Гора, српски романтизам, Петар II Петровић Његош, Бранко Радичевић, Ђура Јакшић, Јован Јовановић Змај, Лаза Костић

Пре него што почнемо да разматрамо начин на који су књижевни ствараоци српског романтизма видели, судили и писали о Црној Гори и о Црногорцима,

¹ *jasmina_vucetic@yahoo.com*; Jasmina P. Knežević, Institute for Serbian Culture – Priština (Leposavić), Serbia

² Рад представља одломак из необјављене докторске дисертације *Романтизам у српској књижевности из имаголошке перспективе* у којој се ауторка осврће на друштвено-историјску условљеност наших слика и представа, и настоји да укаже на потенцијални, претпостављени утицај канона као рефлекса и репрезента владајућег концепта на њихов настанак и одржање. Полазећи од наведеног, ауторка се у раду бави начином на који су канонски књижевници српског романтизма (у које убраја следеће ауторе: Петра II Петровића Његоша, Бранка Радичевића, Ђуру Јакшића, Јована Јовановића Змаја и Лазу Костића) видели и писали о народима са којима су долазили у додир, као и о сáмом српском народу, али и о чиниоцима који су пресудно утицали на карактер те сликовности.

неопходно је да се накратко осврнемо на појмове црногорства и српства из перспективе човека 19. века. Специфични дух епохе и потребе које је наметало време, као и друштвеноисторијске околности које су утицале на тадашња дешавања, давали су примат идејама унификације и уједињења, насупрот данас актуелним трендовима сепарације и отцепљења, промовисали су центрипеталну силу на рачун центрифугалне међу народима који су генеалошки, родно, језички, књижевно и у то време идејно били блиски и повезани једнаким циљевима. Оно што је тада био путоказ за креирање идентитета и опстанак народа данас се сматра путањом која води ка њиховој пропасти. Једнако као што је појам свесловенства (панславизма)³ сматран надређеним појмовима изолованих словенских народа, и појам српства у 19. веку имао је тенденцију да под својим окриљем окупи све штокавце, што је Вук Стефановић Караџић образложио у чланку „Срби сви и свуда”, објављеном 1849. године у Бечу. Ова иницијатива налазила је упориште у тада доминирајућем филолошком концепту, по коме је основно мерило народне индивидуалности и пресудан фактор одређења граница нација језик. „Један језик, један народ, једна књижевност”, гласило је гесло тога времена. Најприроднија веза

³ Први распламсаји идеје панславизма падају у касни XVIII век и у прву половину XIX века, када је на овај начин изведен покушај националне самоидентификације мањих и разједињених словенских народа, угрожених империјалистичким тенденцијама германских племена, такође захваћених процесом унификације и идејом о националном уједињењу у оквирима једне државе, а са друге стране, петовековним османским присуством у Европи и на Балкану. Идеја панславизма је рачунала на руско покровитељство и заштиту, и у њој видела предводника словенства, будући да је у то време Русија била једина слободна словенска земља, и то земља велика и моћна, раскошна и богата – људством, територијом, историјом и културом. Лаза Костић је имао специфичан став о идеји словенског уједињења: он је, са једне стране, словенство сматрао живим организмом чији сваки уд најпре мора добро и здраво да функционише, како би читав систем беспрекорно радио, а са друге је, као либерал, антиројалиста и републиканац по опредељењу, зазирао од апсолутизма руске царевине. Његово залагање за уједињење Словена подразумевало је равноправност положаја свих његових саставница (Костић 1990б: 40–46; 94). Змајево школовање у Братислави и Модри, у којој су живели и стварали Људевит Штур и Јан Калинчак, аутор *Срдијанке*, и потоње студије у Прагу, где је друговао са Франтишком Језбером, укрстили су Змајево путеве са ватреним поборницима панславистичких идеја (Милисавец 1983: 7–8). Ипак, „иако је био присталица словенске солидарности” (Исто: 11), Змај у идејном смислу неће остати привржен панславистичким идејама (Исто: 11). Његош је био присталица свесловенског уједињења, али је реално и непристрасно гледао на ту идеју, свестан њене неодрживости. Поводом позива за члана словенског удружења *Здор*, Његош у писму „неком Тршћанину” (Цетиње, 20. новембра 1848) истиче да „наше ствари свеколике имају велику главу а слабе ноге, те не могу опстати” (Петровић Његош 1974ђ: 172) и ламентира над ропском судбином Словена: „Е, сиромаси Славјани, што би Европа без робовах да јој није њих. Та морао би *mein Herr* збацити рукавице, а ефендум бенум побацити чибук, па се и један и други побратимити са трудољубијем да им њина срећа у нароч није поклонила Славјане” (Исто: 172). Он за такву ситуацију криви Словене и њихово слепило, мањак свести и ропску ћуд, која их чини налик пашчету, које се трза са ланца, а када га пуне, трчи натраг, да га поново вежу (Исто: 172). У писму В. Ханки (Трст, 21. јула 1851), Његош наводи недостатак моралне снаге Словена, која не прати огромну физичку снагу којом располажу и пита се откуд има тако сјајно име, па се домишља да су га, може бити, извели од италијанског ‘*schiaivi*’ (‘роб’).

унутар тако замишљеног и декларисаног српства била је веза српског и црногорског народа, не само због исповедања исте вере, што ће бити концепт који ће заменити некадашњи, филолошки, а на чијој основи ће се извршити распад бивше СФРЈ, преименовање језика и редефинисање нација које су је насељавале, већ и због чињенице да су Црногорци у то време сматрани директним настављачима лозе Немањића, косовским осветницима, узданицом српства. Отуда ће се у литерарном опусу српских романтичара паралелно са називом „Црногорац” / „Црногорци” за припаднике те нације, у данашњем њеном значењу, употребљавати и назив „Србин” / „Срби”, док ће појам српства представљати шири, свеобухватнији појам.

Легитимност некадашњег црногорског опредељења за српство као надређен појам и приврженост идеји унификације потврђују Његошеви стихови из посвете *Пусињака цетињској* (1834):

*Србин српском роду своме
ово дјелце њосвећује.
Његово је ситно цв'јеће
њо ливади њравој Српства
и узрасло и њобратио
и у в'јенац роду даио.
(Петровић Његош 1974а: 61)*

Он, такође, Црногорце види као интегрални / органски део српства и природни продужетак лозе Немањића и Хребелановића: *Весели се, њрачу Немањића, / Немањића и Гребелановића, / јер ће ваше круне засијати / како јарко сунце на истоку, / знамена се ваша развијати / над велике ваше развалине, / њошећи ће кржаве ријеке / од нечисте крви ајарјанске, / оираи Србу љау са образа* (Петровић Његош 1974г: 15). Долазак Шћепана Малог на Цетиње 1767. године у народу бива овако дочекан, а вера у успех борбе против османских завојевача под његовим руководством евоцира сећање на косовске јунаке, Високе Дечане и Студеницу, чија ће слава бити освећена деловањем црногорских јунака. Исто тако, владика Сава црногорски тријумф над Турцима сматра већим од свих борби које су се од Косова водиле „за слободу и за име српско” (Петровић Његош 1974г: 93). Усхићен од радости, Василије Јовановић Бркић, српски патријарх, због победе Црногораца пада у несвест. Теодосије Мркојевић каже:

*Он је сада на свећу сџолицу
у њресџону лавру Немањића,
їледа цвијетџ српски за Душаном
ђе се враћа с њобједом к Призрену;
сад се џоји у химне виџешке
којим Српство неїда їрмијаше.
(Петровић Његош 1974г: 95)*

Народно коло, које се игра у *Лажном цару, Шћейану Малом*, победу Црногораца на Царевом лазу слави као српску победу (Петровић Његош 1974г: 110)⁴.

Са друге стране, владика Данило на почетку *Горској вијенца*, поводом окупљања Црногораца ради истраге потурица ламентира над „кукавним Српством угашеним” (Петровић Његош 1974в: 14), и страхује од „прађедовске клетве” (Исто: 15), због које преобраћени Црногорци неће моћи да изађу пред Милоша „и пред друге српске витезове, / који живе доклен сунца грије” (Исто: 15).

У облику медитативних рефлексивних, односно дијалогских форми (реплика) свештених временских лица Његош у својим спевовима оставља свеобухватно сведочанство о етичким нормама црногорских племена и о постулатима на којима почива функционисање заједнице. Свештена лица оличавају идеални модел патријархалног друштва које још увек живи у сагласности са природним законима са једне стране, а својим виспирним и непристрасним запажањима „ни по бабу, ни по стричевима, већ по правди Бога истинога” (Ђурић 1977: 204), са друге стране дају верну слику народа недораслог, јуначког, али наивног и често детињастог, сујеверног и безазленог. Такви су ликови Теодосије Мркојевића, игумана у *Лажном цару Шћейану Малом*, и владике Данила из *Горској вијенца*, у којима назиремо обресе Његошевог лика. Ова двојица ће уместо њега, како би у своме суду избегао личну ноту, указати на све особености народа којем припада, али који је духом надрастао. Теодосија кори Црногорце због њихове наивности и дечје лаковерности: они су *злијем шрајом обрнули* (Петровић Његош 1974г: 30), јер се држе својих уверења о царском пореклу Шћепана Малога, упркос неоторивим доказима да то није истина, а *с друје шране – снови и шањања / њо свој су се земљи разасули / њредскажујућ шрајна собишшија* (Исто: 30). Сведочанство о црногорском веровању у вештице, пророчице, лекарице и траварице срећемо и у *Горском вијенцу* (Петровић Његош 1974в: 99–104). Скадарски везир је, чувши о договору Црногораца да се племенски удруже и ударе на домаће Турке, послао по бабу из Бара, која се бавила бајањима и враџбинама, па јој је, под претњом да ће јој уништити потомство, наложио да заматне кавгу међу Црногорцима, што говори у прилог тврдњи игумана Теодосија о сујеверју које је владало међу црногорским племенима.

Најупечатљивије аутослике и хетерослике Његош постиже контрастивним сучељавањем црногорске са другим нацијама: турском, руском или

⁴ Исто тако, на скупштини сазваној „о Маломе Госпођину дне на Цетињу, под видом да мире неке главе” (Петровић Његош 1974в: 21), народно коло потврђује континуитет косовског трајања у окриљу црногорских гора: *Шћо ушече испод сабље шурске, / шћо на вјеру њраву не њохули, / шћо се не хће у ланце везаши, / њо се зђежа у ове њланине / да њинемо и крв њроливамо, / да јуначки аманеи чувамо, / дивно име и свеиу свододу* (Петровић Његош 1974в: 23. Видети и песму „Заробљен Црногорац од виле”, Петровић Његош 1974а: 84–93).

млетачком. Разликовност која њиховим међусобним конфронтирањем долази до изражаја, служи као потврда идентитета и аутохтоности, коју сваки народ поседује. За разлику од критички интонираних монолога, којима прибегава како би нагласио слабости црногорског народа, у дијалошким формама Његош особености Другога користи како би истакао узвишеност и јединственост црногорских племена, која почива у њиховој изворности, природности, једноставности и лакоћи живљења и делања. Тако, на пример, у разговору са Беглербегом, који му приговара што, „као нехотице”, црногорске горе диже у облаке (Петровић Његош 1974г: 77), а у њима *мјестиа ни живљења нејма / за човјека, нако за ђавола* (Петровић Његош 1974г: 78), Теодосија Мркојевић каже *Ако није мјестиа за живјење, / а оно је мјестиа за љричање; / љричање је души љосласџица / ка џијелу ваше љурадије, / ља још какво џе какво љричање / из коџа ће наша љокољења / вјечну силу душевну сисаџи* (Петровић Његош 1974г: 78). У даљем току расправе Беглербег оптужује Теодосију Мркојевића да успоставља дуалистичку слику света, приказујући Турке као црне, односно негативне, а Црногорце као беле, односно позитивне. Истина, је, по Беглербегу, другачија: црње нације од Црногораца нема, јер су неверници и хајдуци (Петровић Његош 1974г: 81). Овде Беглебер пада у сопствену замку, изменом перспективе: оно што у очима Турчина Црногорце чини најцрњим народом, Теодосија предочава као њихов квалитет, због којег и јесу независни и „трн у оку” Османлија. Игуман Теодосија у први план истиче црногорску непокорну ћуд и самосвојност, љубав према слободи и тежњу да верују у оно *шџо је њима драџо, / а не оно шџо је друџом драџо* (Петровић Његош 1974г: 81). Када је у питању хајдуштво, у томе су им Турци најбољи учитељи, доскочиће репликом игуман Беглербегу (Исто: 81). Игуман тврди да Црногорци никада нису били покорени. Спорадични случајеви страних (османских) упада на територију Црне Горе дешавали су се када би се црногорска племена међусобно завадила, па се једна од њих здружила са Турцима. Народно нејединство једини је узрок који може довести до народног пораза. Док је слоге у народу, вели игуман Теодосије, нема силе која Црну Гору може покорити (Петровић Његош 1974г: 82). Њена непокоривост је:

*Ради кришна њихова љредјела,
рад ћешкоџе њинијех кланацах,
ради џоџа шџо су увјерени
да их нико љредобџи не може,
ради џоџа шџо весело носе
све џеџоџе раџа ужасноџа,
ради џоџа шџо су љривикнули
раџи водџи сваким неџресџано, –
највише су сџоџа неџобједни
јер су собом рођени војници,*

*јер се смрћу смију и рујају.*⁵
(Петровић Његош 1974г: 83)

Иако Беглербег тврди да су Црногорци људи као и сви други, и да ни по чему нису изузетни и особени, да могу поклекнути пред силом као и остали народи, игуман објављује један аспект посебности, који црногорске јунаке чини супериорнијим над разметљивим Турчином: то је вера у Бога и у себе, у унутрашњу снагу, која добија битке, јер се свака битка, у оно доба, водила колико „свијетлим оружјем”, толико, а можда још и више, „срцем у јунака”:

*Бої је нама сваїда ѿмоаїао,
тїврда воља и мишице наше –
друїе нама не тїреда ѿмооћи;
дої нас знаде, а ми себе знамо,
више нама не тїреда ѿознансїва.*
(Петровић Његош 1974г: 86)

Црногорци су свикнути на своје горе, оне су сав њихов свет и извор сазнања. Паремииом о знању као о врсти моћи у невештим и неспремним рукама, Његош наглашава једноставност и изворност црногорског погледа на свет: „Знавање је коме треба добро, / зло велико оном ком не треба” (Петровић Његош 1974г: 86). Мудроносним сентенцама Његош поставља идеал какав су достигли изузетни појединци, времешни старци, који представљају душу народа, народне водиче и путоказе, постављаче идеалне матрице за коју би Његош желео да постане општенародна.

Црногорци су равнодушни према својим ратничким подвизима и јуначким успесима. Њихов је обичај да се не хвале властитим постигнућима, јер „Ко се хвали, тај сам себе квари; / хвалише су код њих попљувани. / Обичај је свагда црногорски: / нит се хвалит ни клонути духом, / у мукама највећим пјевати, / смртне ране преносит без сузе” (Петровић Његош 1974г: 96).

Ратовање је део црногорског усуда: трговци никакви нису, занатлије такође нису, а у својим врлетним планинама „стијешњени врагом и ђаволом” немају другог избора, но да се са њим носе, и на тај начин себи обезбеде вечно име, било јуначком смрћу, било достојанственим животом победника (Петровић Његош 1974г: 99–100).

Да нико није пророк у власитијом селу искусиће и игуман Теодосија, супротстављајући се народу, који се тврдокорно држао идеје о Шћепановом царском пореклу. Мудри игуман је свестан да свако има права на властиту илузију, као и да напор да се нечија илузија раздије води ка узалудном тупљењу језика (Петровић Његош 1974г: 107). Црногорци су попут распуштене

⁵ Сличне разлоге црногорске самосталности и непокоривости Његош наводи у писму Јеремији Гагићу (Церница, 5. новембра 1831), у којем каже да се Црногорци у то време не боје толико Турака, јер су се и раније, када су много моћнији били, међу њиховим непроходним, кршевеним планинама лоше сналазили (Петровић Његош 1974г: 28–29).

деце, са којом је човек на вечитим мукама, јер верују у оно што им је драго, а не дају се „седлат ни уздати” (Петровић Његош 1974г: 107). „Тешко томе ко о вама брижи”, закључује своје прекорно излагање игуман Теодосија, иза којег наслућујемо Његошево властито искуство народног поглавара и вође. Игуман Теодосија је свестан невоље која га може снаћи ако се успротиви вољи занесеног народа: *То ријетко дива у свијету / да истина њед нечисјом лажом / смије своје уши њомолији; / најљейше је – држ’ језик за зубе*, вели он (Петровић Његош 1974г: 127).

Слике и представе црногорског народа о Русима, по Његошевом сведочењу, као и однос Црногораца према њима (сликама и представама) више нам него о Русима, говори о црногорским племеницима. Јер, потпуно одсуство критичке мисли, фанатична и опсесивна идеја о величини и значају царске Русије и нераскидивој вези руског и црногорског народа који стоје у позадини следе привржености Шћепану Малом, којих се црногорски народ све до краја спева држи, упркос аргументованим доказима који Шћепана декларишу као особу лажног идентитета, представљају Црногорце као народ који се упркос својој старини, етици, физичкој спремности, налази на ниском ступњу развоја колективне свести, у раној фази психолошког развоја, некој врсти колективног детињства (игуман Теодосија Мркојевић, једини који ни у једном моменту није поверовао у Шћепанову причу, у једном моменту их, већ је то речено, управо тако назива: распуштеном децом [Петровић Његош 1974г: 107]). Осим несумњивих чињеница које раскривају лажни идентитет Шћепана Малог, у спеву се сусрећемо са пробуденим деловима народа, индивидуално зрелим свестима појединаца, по правилу, црквених великодостојника, међу којима бриљира и до самога краја остаје морална и просветљујућа луча спева, игуман Теодосија Мркојевић. У његовој сенци остају ликови владике Саве и попа Андрије Ђурашковића, који на почетку са неповерењем гледају на појаву Шћепана Малог, али у наставку спева такође стају на његову страну. Сви они и све ово (необориви докази против Шћепана Малог) ипак нису могли да наруше снагу глорификујућих слика и представа о Шћепану као одбеглом руском цару, који су у једном моменту чак угрозили и физички интегритет црногорског црквеног кора. Тако, у одговору на оптужбу игумана Теодосије Мркојевића упућену Црногорцима, да су лаковерни, сујеверни, да су „отишли памећу”, да ништа друго не знају осим да се управљају за сновима и гатањима, Шћепан позива народ да „прожене свештенство”, „јербо среће није у народу / којим капа руководи црна” (Петровић Његош 1974г: 32), што ови и чине. Колико се Црногорцима свиђала слика Шћепана и Русије, толику су одбојност осетили према аутослици, коју им је упутио један од њихових, Теодосија.

Општа разматрања о путовањима и отискивању у непознато, и, у вези са тим, о односу дихотомног пара *свој / њућ* налазимо у рефлексјама владике

Саве, у Лажном цару Шћейану Малом (Петровић Његош 1974г: 134): *Колико ће човек љућовајти, / с љредјелима и чувствџа мијења; Своје с љућим није смијешано, / од љућеја свагда љуја дије.* Исто тако, мудри игуман Мркојевић саветује књазу Долгорукову да, док је у Црној Гори, треба да се приклони обичајима тога поднебља и народа: *Док си овдје, љреба забацијти / свеколике свјејске љосласљице, / ка да си се изнова родио* (Петровић Његош 1974г: 135). Ова поука је опште природе, није везана за изолован случај посете књаза Долгорукова Црној Гори.

Доласком посланика царице Екатерине Друге, књаза и генерала Георги Долгорукова, у пратњи тридесет официра, пружа се прилика за контрастирање / конфротирање руске и црногорске нације. Књаз Долгоруков уверава Црногорце о предањима о црногорским племенима, која се проносе по Русији, као и о братском осећају, који руски народ гаји према црногорском. Насупрот братским везама, крвним и конфесионалним, стоје многе непрестиве разлике, како између животног стила и концепта и искуства из тога проистеклог, између руског кнеза и црногорског игумана, тако и између ова два народа. У дијалогу који следи смеђују се књажева питања са игумановим пословичним и мисаоним, универзалном мудрошћу прожетим одговорима. Неке од ових реплика дотичу се универзалних онтолошких чинилаца, попут мисаоног процеса, искуственог и сазнајног процеса, који се дијаметрално разликује код ова два саговорника. И, док су ови феномени у случају књаза Долгорукова условљени спољашњим чиниоцима, када је игуман Мркојевић у питању, њихово извориште потиче из нутрине бића и природних појава, које су мислећем човеку свуда, можда не једнако, али у већој или мањој мери доступне. Игуман обелодањује светском човеку, Долгорукову, разлику у мишљењу једног горштака, који живи у немаштини и „тјескоти” и човека који је видео света: док онај први мисли „од зла пут горега” (Петровић Његош 1974г: 137), трпећи једно, а чувајући се другога, и тако навек дива задовољан, онај други мисли од доброг ка бољем, „ово боље ако ти измакне, / добро ти се у зло преокрене, – / то је управ смијешно мишљење” (Петровић Његош 1974г: 137). Игуманова природа сазнања има гностичка обележја: за разлику од књаза, коме путовања служе у сазнајне сврхе, игуман Теодосија је путовао унутар себе, других људи и природе: *Веома сам мало љућовао; / самоук сам, ако шћојод знадем: / љо дуквици учио сам књију, / љо људима учио сам свијеј, / љо звијездама и дојословију . / Шћо ми друја љребује наука / како овдје у наше крајеве? / Мнојо ојња љод малијем лонцем, / ал’ ће љрснуј ал’ љролиј млијеко* (Петровић Његош 1974г: 137). Књаз Долгоруков је задивљен игумановом приповешћу о дневном и животном ритму, који по свему одаје мудрог и уравнотеженог човека, који је прозрео варљивост људских заноса и страсти, краткорочних искушења, и, чврсто укореењен у родном тлу и самоме себи, може да расте у висине, и – дубине: он једе када је гладан,

када падне ноћ спава, када сване устаје, а једини вид забаве му је разговор с живијема али с мртвијема, – / кад ни с једним, онда сам мј собом (Петровић Његош 1974г: 138). Различитости, које се привлаче и спајају, у тренутку могу да се преобрате у своју супротност и да постану узрок раскола: „Све је код вас другојаче, књаже”, вели сердар Вукале књазу Долгорукову: непрегледне руске равнице стоје наспрам горског грозда црногорског; руско пространство спрам црногорских уских гора, беле руске ноћи насупротив уједначене смењивости дана и ноћи у Црној Гори. Из тих разлика проистиче и разлика у сагледавању, процењивању и суђењу: *Може би ти у многим стварима / код вас право а код нас неправо, / код нас право а код вас неправо*, закључује сердар Вукале (Петровић Његош 1974г: 172–173). Моменат руско–црногорског раскола, узрокован различитом проценом значаја Шћепана Малог и његове судбине у контексту црногорског народа, имаће за увертуру сучељавање начина извршења смртне казне у Русији и Црној Гори, којом се Царевина у моралном и хуманом смислу дискредитује (сетимо се само Костићеве тврдње да се цивилизацијски напредак неке земље мери управо односом према кажњеницима и преступницима; и Змај је у својим песмама устајао против смртне казне). И, док Руси вешањем пресуђују осуђеницима на смрт, *код нас кривце љушкама љађају, / љушком на ширк, како тициу на лей*, вели поп Андрија књазу (Исто: 173).

Од Турчина и Црногораца нема већих душмана од када је света и века, тврди кади-Аскјер у спеву о Шћепану Малом (Петровић Његош 1974г: 189). Црногорци су *зливоци и крвоиоци, / од искона прави дин-душмани; / ља веће је у њих љроклейила / нејо у све љоройадне орде / шито су љод власи цара шаићана*, наводи Караман-паша (Петровић Његош 1974г: 180). Мехмет-паша се чуди одсуству слике (Бога) у њих, због чега их сматра „слијепим будалама” (Петровић Његош 1974г: 180), али и црногорским путевима, који су такви, какви су људи који ту живе: *Пућови се ни зваји не моју, / но су ово љправе бесујици* (Петровић Његош 1974г: 187), за разлику од стамболских дивних путева, прекривених ћилимима. Интересантан је и сасвим разумљив Његошев порив да у уста Турака стави изразе дивљења малом и пргавом, борбеном црногорском народу, који, по сопственом признању, Османлије никада нису успеле да покоре (Петровић Његош 1974г: 182), већ су им, нападима и бројним сукобима праћеним жртвама, дигле цену: *С тицијем смо им дићнули цијену; / а да смо их на мир остјавили, / малени су они у свијетју, / име би им давно љоинуло / у свијетју и у народима* (Петровић Његош 1974г: 183).

Жртвена и страдалничка филозофија преовладава спевом о Шћепану Малом: „људи су за муке рођени” (Петровић Његош 1974г: 147), виче сав народ углас игуману Теодосији, када се овај успротиви црногорском прикључивању руској царској војсци у борби против Османлија, а на позив царице Екатерине Друге, поучен лошим искуствима из претходних ратовања. „Рат

је нама душа, игумане” (Петровић Његош 1947г: 147), вели народ Теодосији Мркојевићу, откривши своја страховања по питању смисла живота ратничког народа, који би, успостављањем мира и хармоније, био доведен у питање.

(Ауто)биографски моменти из живота Петра II Петровића Његоша, поглавара црногорских племена, вешто су инкорпорирани у његове спевове. Тако поп Андрија у *Лажном цару Шћейану Малом* ламентира над разједињеношћу племена и недостатком правосуђа: *При смуџињама нашим домаћијем / сџвар је џурска нама као свадба; / ми џо добро знамо сви џројица, / рођени смо у бесудну земљу* (Петровић Његош 1974г: 165). Таквом народу потребна је „чврста рука”, потребан је неко да га заузда, јер свако ради по сопственом нахођењу, и не зна се „ни ко пије ни ко плаћа вино” (Исто: 165). Црногорски народ „прост је и необуздан”, жали се Јеремији М. Гагићу Његош у писму са Цетиња, 26. маја 1831. (Петровић Његош 1974ђ: 22), а притом и „сасвијем сиромашан” (Исто: 22), „а наши непријатељи дају новце за смутити га, а Ви знате да новци многократ учине буну и смутњу и у столичне градове европејске, којизи имају и новацах и војске доста, а камоли неће у један сиромашни народ” (Исто: 22).

Ради тога ће Његош, поводом формирања народне управе, која се састоји од 180 људи, од тога „16 совјетника (*senatori*) и 164 исполнитеља (*polizia*)” (Петровић Његош 1974ђ: 31), писати Гагићу о својој радости, када види народ уједињен и сложан, и да ће још срећнији бити када га види просвећеног и образованог, да се може бранити „не само оружјем него и пером умним... како што и други народи европејски такве људе рађу и умножају их ко више може, јербо је премудро изречена ова ријеч: просвјешченије свјет... а непро-свјешченије тма” (Петровић Његош 1974ђ: 31–32).

Као и Петар II Петровић Његош, и Бранко Радичевић ће у алегоријско-сатиричној поеми „Пут” (Радичевић 1999: 79–110), којом поетски уобличава похвалу Црној Гори, ову видети као легитимну наследницу српства, посрну-лог након Косовског боја.

*Црна Гору, џоносиџо сџење,
Круне срџске џи драџо камење,
Усџомено џребелоџа данка,
Коџ се сеђа Срџин кџно санка!
Када џледнем џвоје сџене дивне,
Срџе младо у менека живне,
Јера овде џослије Косова
Сунце срџско џрануло изнова,
Очисџила с’ она веђа друка
Шџо окаља Срџина са Вука.
Каџ је оно срџском орлу крила
На Косову сређа саломила,
На ови је камен се врлеџан*

Одонуда довукао сјеџан,
 Па је овде крила обадвоја
 Близу неба излечио своја,
 Са неба и росом заливао,
 муњом виџом крила завијао,
 Повраџио здравље и весеље,
 Па удрио у дојеве веље, –
 Ох дојева донде невиђени!
 Ох кланаца крвљу обливени!
 Гледај десно, о њолегдај лево,
 Свуда љуџи дојак и крешево,
 Тако, браџе, од Косова данка
 Бој се џежак дије без џресџанка.
 (Радичевић 1999: 82–83)

Издигнута на висине, она мора бити дожанског порекла, те песник њен настанак описује у оквиру донекле измењене, библијске митопоетике стварања света. Црна Гора је настала из нехата, након цепања Божје вреће, када је гомила стења, планина и врлети пала на једно место. Тако је, пева Бранко, настала „дика српска”, „Црна Гора мила” (Радичевић 1999: 82). У поговору Радичевићевом песничком опусу, Душан Иванић наводи мишљење Павла Поповића, по којем је део о Црној Гори (стихови 99–220) у оквиру поеме „Пут” „не само наставак песничких похвала какве су писали Муџицки и С. Милуџиновић Сарајлија већ и ‘трибут Његошу лично’, који је крајем 1846. и почетком 1847. године боравио у Бечу”, као и то, да је инспирацију за своје дело нашао у *Горском вијенцу*, пошто је тај спев црногорског владике штампан пре него што је Бранко Радичевић уобличио своју поему, те је песник „Стражилова” имао прилику да га чита (Иванић 1999б: 604).

У наставку поеме Радичевић хвалоспеве храбром племену Црногораца испољава познатим оријенталистичким дискурсом, који се огледа у натуралистичким, хиперболизованим сликама експлицитног, готово екстатичног насиља, које се учи од малих ногу (мали Црногорци, тек од сисе одбијени, доцкају ножићима мртве Турке, док онима мало старијима турске главе служе као нишан [Радичевић 1999: 83]), и коме су вични и ради сви чланови заједнице, укључујући и жене: након погибије драгог, црногорска љуба не плаче, већ га свети, скидајући Турчину, без зазора, главу:

‘Сџан’, да џи’ кажем џиџа је Црнојорка!
 Она виче, џуца џрекоморка,
 Турчин џада у зелену џраву,
 Љуба к њему џа му скида џлаву,
 Те је меће драјом више џроба,
 Верна љуба и џослије џроба.
 (Радичевић 1999: 85)

Мотив јуначке смрти, смрти у боју, и овде је постављен на пиједестал романтичарских идеала: *‘Та узми ја када ти је воља, / Ал’ ја узми са крвава њоља, / Само дома, јао, не умори!’*, вели девојка за свога драгога (Исто).

Црна Гора је у Радичевићевој визији представљена као „гнездо соколова”, чија су чеда тврђа него стене међу којима живе, а слава им досеже до небеса. Такву лепоту, тврди Радичевић, убеђен је да више нигде неће срести (Исто). Његове познате стихове у славу Црне Горе, у којима наглашава основни постулат црногорског бивствовања и идентитетске препознатљивости у породици европских народа, испеване у „Ђачком растанку”, наводимо и овом приликом: *Црнојорче, царе мали, / Ко ти овде још не фали? / Мачем дијеш, мачем сечеш, / Мачем себи блајо шечеш, / Блајо шурска љава сува, / Кроз њу већар јорски дува* (Радичевић 1999: 69).

У поезији Ђуре Јакшића Црна Гора је опевана као последњи бастион српске слободе, који ће за Турке, метафорично репрезентоване, у складу са оријенталистичким дискурсом, синтагмом „тигар, љута звери” (Јакшић 1978а: 68–69), бити предео на којем ће њихове амбиције светских освајача бити заустављене. Врлетне црногорске горе биће место где ће клецнути турска нога, а они пред којима су толики народи клечали, наћи ће се на коленима пред црногорским „орловићима”, јер, *ко је силан, не зна шћа је сила!* (Исто: 69).

Поетика јуначке смрти, смрти у боју, као једине смрти достојне романтичког патријархалног човека балканског поднебља заступљена је и у Јакшићевој поезији. Осећање дужности према народу и узвишеност смрти у борби су толико јаки, да се ниједна од три жене које у бој прате Црногорца, чија су три брата већ тако настрадала, не усуђујује да га одговара од тога чина. Уместо тога, мајка га заветује да брани свој образ, сестра да чува живот, а љуба, иако јој драги даје право да, уколико падне у боју, пође за другог, под условом да је јунак у питању, вели:

*‘У бој, друже!...’ љуба рече:
У бој, дико црнојорска!
А њаднеш ли... сунце моје!
Црнојорка уме дијши,
Љуба ће ти осветијши!
(Јакшић 1978а: 262)*

У Јакшићевој поезији је жена, Црногорка, приказана на начин који је Костић нарочито критиковао, а који срећемо и код Змаја – као продужена рука свога драгога, његова осветница. Она није само супруга и мајка која „храни и негује” синове, *оне дивне мушке слике, / оне храбре осветијнике* (1978а: 90), које учи да се свете душманима, већ је и жена-јуначица, партнерка у животу и у боју, љута осветница:

*А кад њаднем – јорски лаве,
Моја леја Црнојорко!*

*Тешке ране и кржаве
Нек замену џурске џаве!
Ох, свети ме, Црноорко!
Не кукањем и са џлачем
Већ кравим љуђим мачем –
У дој, у дој, Црноорко!
(Јакшић 1978а: 90)*

– овим речима Црногорац на умору заветује своју Црногорку.

У једном од својих говора (Јакшић 1978г: 369–374), Јакшић назива Црногорце „нашим Шпартанцима”. Са прекором се осврћући на индиферентност Европе када је Србима била потребна помоћ у борби за ослобођење, он подсећа на индивидуалне напоре Срба и храброст дедова, који су гинули за слободу и независност. Са друге стране, Грцима, „питомим унуцима негдашње Јеладе и Шпарте” (Исто: 373) сви су помогли, читава Европа им је умала у помоћ против Турака, са горчином наводи Јакшић. Исто тако, и Црногорци су, као и Срби, у својим борбама за независност били остављени сами себи:

*А наше Шпартанце, Шпартанце новије повеснице света, нашу рођену браћу и по крви, по млеку, беспримерне витезове Црногорце – у вечито кравим дојевима ко је потпомагао?... Нико под небом?... Али, браћо суграђани, има ли чуда ту? Та и ми шта и шта пута заклапасмо очи наше да не гледамо крв њихову... Ми их у њиховим борбама не потпомагамо
(Јакшић 1978г: 373).*

На линији осталих одабраних српских романтичара, на чијем смо литерарном корпусу пратили креирање слика и представа о себи и Другом, и Змај је у својим песмама промовисао уврежено виђење Црногораца као интегралног дела српства, братског народа, косовског наследника и осветника: у песми „Крст” (Јовановић Змај 1933а: 322–324) голо црногорско стење је, по песнику, „српске славе и слободе [...] драго камење” (Исто: 324). Црна Гора је света земља, наводи песник (Исто: 324). У песми „Бора у Црној Гори”, Црна Гора се помиње као браник српства и „српска дика”. Слични ставови су присутни у стиховима песме „Српска војска приближује се Косову” (Јовановић Змај 1933б: 18):

*Од Косова до Косова
Пеј стојина леђа;
Свршује се она борба,
Давно зайочетта.*

Сусрет Авале и Ловћена догодиће се на Косову. Косовски мит и његова актуелност у Јовановићево време и у његовој перцепцији дешавања у вези са српством, као и народно јединство Срба и Црногораца у оквиру идеје српства, потврђује се овом песмом:

*Ту ће сада да се зјазе
Змије и јакреји, –*

*Ту ће сунце да се роди,
– Аој санче леји!*

*Ако ј' санак, – леј је санак,
Свећ нек му се диви...
Векови нам њо дујују,
Да њај сан оживи.*

(Јовановић Змај 1933б: 20)

Поетика умирања у боју и код њега је заступљена. Јунаку није жао што ће мрети, јер умире за идеал слободе. Топос јуначке смрти нарочито је својствен патријархалном романтичком човеку: он је његово *вјерују*, основна потка достојанственог и часног живота, јер живот без слободе није достојан човека. Он то своје *вјерују* преноси млађим нараштајима: у песми „Крст” (Јовановић Змај 1933а: 322–324), мали Црногорци се куну „црном крвцом”, „светим прахом / Својих деда стари”, „светим крстом” који стоји на гробу палих црногорских јунака, да ће умрети за слободу. Поетика црне боје, која доминира песмом (црна је Гора, црн облак, црна поноћ, и крв је црна) навешћује страдалничку судбину Црногораца и чемеран и тежак живот храбрих горштака који се превазилази жртвом за род, преданошћу идеји, визијом слободе, поштовањем предака, ради којих се и небо у ноћи разведрило и на њему звезде засијале. Црна Гора је света земља:

*Та ваљда је сам Бој рекô,
Да се мрак раскрива,
Да баш овде своју земљу
Ошачки целива.*

(Јовановић Змај 1933а: 323)

Јовановићев обичај да на дневном нивоу реагује на збивања у региону и у свету био је повод за настанак неколико песама са црногорском тематиком: у оној, насловљеној „Рањеници” (Јовановић Змај 1933а: 317–319), насталој поводом црногорско-турског рата из 1862. године, који је окончан поразом Црногораца и миром склопљеним у Ријечи Црнојевића, Јовановић даје слику црногорских рањеника, који умиру, не знајући да је Црна Гора поражена. Они не жале што ће умрети, јер су пали за слободу. Дирљивости песме доприноси појава златокриле беле виле, чија је функција заштитна. Она својим златним крилима закриљује рањенике, како би умрли у блаженом незнању:

*Уз њих седи бела вила,
Какве никад вид'ли нису,
Она чува, она не да,
Да им којод дође близу.
Закрила рањенике,
Закрила мученике,
Закрила од ужаса,
Да не чују на самрти,*

Да не чују сирашна збора,
 Да је снаја малаксала,
 Да се смркла ведра зора,
 Да је љала Црна Гора –
 (Исто: 318)

Змај каже вили да их закрили, како не би видели шта су изгубили:

Ћуџи, вило, ћуџи,
 Ко шћо ћуџе сћене,
 Нек им сада нико
 Српсћиво не сћомене,
 Неће јунак моћи
 Од шћује умрећи –
 Љуџо ће љроклећи
 Све шћо живо остја,
 А на Србу клећве
 И љако је досћа.
 (Исто: 319)

Поводом покоља у Подгорици, који се догодио 7. октобра 1874. године, Јовановић се оглашава песмом „На покољ у Подгорици” (Јовановић Змај 1933б: 163). Овај догађај, чији је узрок било убиство турског зулумћара Јуса Мучине Крнића (Јусуф-бега), којег је убио роћак Марка Миљанова, Перо Ивановић из Куча, био је повод за страховит покољ Црногораца. Јовановић опомиње, са згражавањем, српство, да је успавано, да не даје знака пробуде не свести, да је то што се догодило српска срамота. Турчин, вели он, *Жељан је знаћи да ли Србин сјава, / И онда љадну неколико љава, [...]*

А кад, срећан, види да ни љрча није,
 Да српско срце дије, ал' се крије,

Да ја и не боли засечено шћело –
 Таг одахне Туре ја ускликне смело:

‘Блажена ј’ она бенћелучна шћрава!
 Добро је, јолдаш, Србин шћврго сјава!’
 (Јовановић Змај 1933б: 163)

Понос и част, часно име у патријархалном друштву какво је црногорско, један су од основних постулата функционисања заједнице. У песми „Образ” (Јовановић Змај 1933в: 144–145) Змај пева о догађају који је потресао Црну Гору, а односи се на младића из државне службе који је проневерио новац. Маленом земљом се друка брзо пронела:

Пуче друка кад се ља работја оћкри;
 Кривцу се не љрашћја, ни друка с’ не шћаји,
 Већ се љросу брзо ја земљи маленој
 Као муњом неком, сћенам’ и одјеком.

[...]

То је њамо сѣрашно и да с' у сан снови.
(Исто: 145)

На светао образ пала је тавна сенка (Исто). На вест о срамоти младићев отац извршио је самоубиство: *Рођени ми синак чистио име оѣе – / Па нашиѣо ми живоиѣ ѣод сенком срамоѣе!* (Исто: 145). Иако ово ретко бива у Црној Гори, то није зато што нема много оваквих часних очева, *већ шѣо је далеко од ваших оѣрова / Па не рађа честио онаких синова* (Исто: 145). Критика је упућена „жидовским новинарима” (Јовановић Змај 1933в: 144), који опањкавају Црну Гору, да је земља двобоја из празних пиштоља, *земља ѣроневера, свакидањих крађа* (Исто: 144). Змај Црну Гору супротставља хипокризиси, лицемерју, недостатку части и поноса Аустроугарске. Црна Гора представљена је као земља части, чојства и јунаштва.

Змај пева да је Црна Гора колико задивљујуће лепо, толико и незамисливо тешко место за живот. Тешкоћа и тескоба живљења у суровим и немилосрдним условима црногорског крша тема су Змајеве песме „Бора у Црној Гори” (Јовановић Змај 1933е: 77–79). Турци нису једина невоља која може да снађе Црногорце: када са њима живе у примирју, нападају их друге недаће: жега и суша, несташица воде, неродица, глад, бура која у море односи све чега се дохвати. Многе, силне невоље сналазе Црногорце [спационирао Ј. Ј. Змај]:

*Ал' ѣо не зна светиѣ далеки:
Муке њине нико не чу –
Црноѣорци не јачу.*

*Јестиѣ, нурука ѣада тѣврда
На ѣа ѣола, светиѣла дрда;
Мноѣе ѣду муке живе.
На ѣе људе, на ѣе диве,
Ма да с' чини угес худе,
Ал' ѣѣу неко виши суди;
Не шаље им меке дане
Да их сѣѣше и сѣамане;
Не шаље им мазне ноћи
Да их слашѣу онемоћи;
Паѣѣње ѣрле срѣску дѣку
Да не засѣи на дранику.*

(Јовановић Змај 1933е: 78–79)

Тешкоћа преживљавања има за последицу да се најлепши чин у животу људи, као што је чин рођења детета, дочека са муком, о чему читамо у „Затомљеној честитки” (Јовановић Змај 1933е: 290–291). Поводом рођења трећег сина, Змај се устеже да честита родитељима. Црна Гора је сиромашна и гладна. Рођење детета би требало да буде најрадоснији догађај у животу породице,

али то није када деца немају чиме да се прехране. Због тога, породице се налазе пред тешким избором:

*Туна остайи – иисућ’ рака,
Селии се – иисућ’ рана,
Тисућ’ рана Црној Гори
Без окрша, ире мејдана.
(Јовановић Змај 1933е: 290)*

Судбина Црногораца је да ратују и да стоје на бранику отаџбине. Одласком се *реди чврџиа сиража / црногорским врлетиима* (Исто).

О истој племенској припадности Срба и Црногораца јасно и недвосмислено се изјашњава и Костић у књизи *О Змају* (Костић 1989д), у расправи о химнама, у којој, наводећи као једну од четири најлепше европске химне чији је аутор песник (остале су, закључује Костић, плод анонимних аутора), уз руску, мађарску, енглеску, наводи и српску химну: „А тек четврта! Шта мислите, чија је та? Наша, дакако, српска, а да чија ће бити?” (Костић 1989д: 125). У питању је химна „Онам, онамо” Николе I Петровића Његоша, црногорског кнеза и краља⁶.

Српски народ има у тој песми нешто што нема ниједан други народ на свету. Прво, редак је народ коме је владалац песник, па ма тај владар владао само једним делом тога народа. [...] Друго, тај владалац у својој младости, у своме пропеву тако рећи, испева једну песму, један поклич целоме народу, једну одушевљену убојницу, у коју је збио највиши идеал свога народа, обнову Душанова царства. [...] Такова песничка дара досад још ниједан песник није понудио своме народу (Костић 1989д: 127).

Из ових навода из Костића добијамо потврду за два до сада изнета тврђења: да су се Црногорци сматрали органским делом Срба, да су представљали један народ и стога неретко често тим називом и били именовани, као и то, да је највиши идеал њихов била обнова Душановог царства.

Таквим их Костић представља у песми „На Грахову” (Костић 1989а: 55–59). У више наврата у њој се повлачи паралела између старих Косовљана и Граховљана: природни елемент, као што је сунце, присуствујући борби, плаче, мислећи да гледа страдање косовских јунака. Песник сунцу каже: *Гледај, сунце, тио су Граховљани, / иледај, сунце, нису Косовљани* (Исто: 57). Цвеће клоне ка земљи: *не зна цвеће да је на Грахову, / мисли цвеће да је на Косову: / истиа крвица илемена јорџишачка, / исте ране и ирса јуначка.* – (Исто: 58).

У драми *Максим Црнојевић* (Костић 1989в), Иво Црнојевић, на основу положеног обећања млетачком дужду да ће му дати пет хиљада Црногораца „на немачког ћесара у помоћ” (Костић 1989в: 34), попут кнеза Лазара заклиње

⁶ Исто тако, у песми „1860–1885”, у којој наздравља књазу Николи I Петровићу поводом 25 година владавине, Костић Црногорце сматра наследницима Душанова завета и делом Душановог народа.

Црногорце својим мачем, којим је дуги низ година спирао „косовску љагу”, да се одреде, хоће ли одступити, или ће стати уз њега:

*Ја изговорих, сад изберитије:
ил' наследници кетиве косовске,
поштитења српској одметничка крв,
убице се дој бранишела свој,
ил' ша имена сад изберитије,
ил' десницом на мачу Башином
избавишели вере србинске
и крвници косовске невере!
(Костић 1989в: 80)*

Потврду за тезу о црногорству као органској саставници српства у XIX веку налазимо и у „Свршетку песме Старога Барда – Стеве В. Каћанског”, „Граховом лазу” (Костић 1989а: 230–231), у којој Костић победу војске на Граховом лазу назива српском победом, а војнике Србима: *‘Да л’ њодједи Срдин јуче, / да л’ њодједи? ил’ – њо д’једи?’*, пита кнез Данило гласника, а соко му вели: *‘Свршено је, свршено је! / Име њвоје, / српско име, име наше, / надјачаше! / [...] Турчин њаде, / разнесен је на комаде, / [...] Срб-соколе све њос’јече; / њласник један оде само, / задржати ња није смио, / није хѡио, / ѡусѡио ѡа мирна, здрава, / ѡласник ѡај је – српска слава!*

Представа коју о Црногорцима у драми *Максим Црнојевић* (Костић 1989в: 19–157) имају Латини, говори колико о Црногорцима, толико и о Млечима, али и о начину на који се слике и представе (зло)употребљавају у складу са постојећом ситуацијом и интересима. Међусобно неповерење, конфронтацију и ривалитет млетачки дужд, када му то интереси склапања брачне заједнице и помоћи у ратовању налажу, као и метаслику о међусобном антагонизму настоји да ублажи стереотипним и општепознатим похвалама упућеним Црногорцима да су неустрашив и дични народ, у Млечима чувен по својој вери и јунаштву (Исто: 31–32). Осим тога, он апелује на црногорски обичај поштовања дате речи, у случају обећане војне помоћи (кнез Иво, тим поводом, додаје: *Понос је свети, ал’ реч је светиѡија!*; Исто: 74). Дужд, слаткоречиво и притворно, истиче као црногорске особине снагу и песму, као и вештину кепке и слободне душе, али и суровост (Исто: 136). Да његове похвале немају искрене побуде, сазнајемо у наставку излагања, којим покушава да миноризује победу Црногораца у јуначким играма, наводећи као разлог то што ови нису имали достојног такмаца, јер је „цвет” млетачких јунака отишао у дој против Немаца (Исто: 136–137). Присуство оријенталистичког, односно балканистичког дискурса јасно је видљиво у реплици коју себи у браду изриче један млетачки војвода, а у којој Црногорце назива варварима (Исто: 137). Иако у својим похвалама истиче значај црногорске песме, дужду није право што је реч слепог гуслара надјачала гондолијереву:

*А оружје му један дрвен лук
насујрој жица чеће сјојласне
шјо с мандолине душу заноси.
(Костић 1989в: 137)*

Гондолијер, зазивајући Петраркину сен, испољава револт због чињенице да је Анђелија окитила слепог гуслара венцем *са дрвета од којег некад листи, / кайишолским заливен сјоменом / бесмјрно му чело обави! / А сад, а сад! / Ох, срам је, / сјид и јад!* (Костић 1989в: 138).

Црногорце не красе само изузетне особине: они су напрасити, вели Костић у (властитом) приказу сопствене трагедије, под називом „*Максим Црнојевић Лазе Костића*” (Костић 1989б: 139), и нису имуни на среброљудје и издајство (Костић 1989в: 121, 125), на шта је раније указано навођењем Његошевих сведочанстава о „смутњама домаћим” које, због великог сиромаштва, изазива новац. Уосталом, зар неће, са дозом сете и ироније, Костић касније певати о пословичној црногорској храбрости и јунаштву, о којој су испеване толике песме, које јесу души и духу храна, али не и телу: *Црногорац царује / јуначан и радан, / судбина му дарује / њесму – кад је љадан* (Костић 1989а: 398–400).

У приказу драме *Балканска царица*, црногорског књаза Николе I Петровића Његоша (Костић 1989б), Костић још једном дефинише Црногорце као храбар и витешки, „у најизврснијем значају речи ратоборан, јуначки народ” (Костић 1989б: 289). Поређењем култних личности црногорских песника и владара, Петра II Петровића Његоша и Николе I, Костић се недвосмислено изјашњава за овог другог, по питању комплексности и свестраности, јер: Никола I је и песник и ратник; док Његош „никада правога рата није водио”, наводи Костић (Исто: 289). Ипак, то што је песник, неће допринети већем угледу Николе I, тврди Костић, јер, „иако његови поданици припадају народу веома даровитом у песништву, из кога још увек ничу народни *барди*: ипак они више цене ратника неголи најбољег гуслара” (Исто: 290).

„Најлепши пример племенитог црногорства” (Костић 1989б: 294) био би онај који је Никола I настојао да песнички уобличи у лику умирућег Дејана, у драми *Балканска царица*. Оно се у пуној мери показује у завршном Дејановом говору на самрти, у којем позива свога убицу, црногорског одметника Станка, који се одрекао рода и пристао уз султана, да се покаје и поново прионе уз свој народ, „и он ће пољубити руку која га је смртно ранила, и умреће задовољан” (Костић 1989б: 294). Приврженост роду нема цену; више вреди од било каквог блага: предлог упућен Даници да му се као изабраница придружи, и заузврат ће од султана добити царску круну, она изричито одбија, тврдећи да је „свака Црногорка мала царица” (Костић 1989б: 294), одакле Костић изводи закључак о пореклу наслова драме.

Током посете Свесловенској етнографској изложби у Москви 1867. године, Костић ће са нарочитим усхићењем описати руско виђење и представу Црногораца, који су, издигнути на једној стени, симетрично супротстављени Кавказу, „са кога се мршти један Прометејевић што га окова бели цар” („Дан и ноћ у московској ‘выставки’”, Костић 1990б: 67). „Та премаположеност Кавказа и Црне Горе дође ми као да је Москва хтела тиме рећи Европи: докле год се ти радујеш томе што онај Прометеј онде теби наочиглед стење у срамним оковима, дотле ја имам право окивати овога”, вели Костић (Костић 1990б: 66). Визуелна представа међусобно супротстављених Црне Горе и Кавказа, Црногорца и Черкеза, по Костићу представља више него јасну поруку Европи да „докле год није цео Балкан слободан као Црна Гора, дотле још није Кавказ освојен” (Костић 1990б: 67).

Као уредник *Гласа Црногорца* на Цетињу, Костић ће писати пригодне чланке и прилоге у којима ће његови каламбури спласнути, тон извештавања постати једноличан и мање личан, а његова самосвојност донекле утихнути. Службовање у корист владајуће црногорске лозе однеће данак. Такви су текстови и песме: „1860–1885” (Костић 1990г: 20–24), „[Навала *Пестшер Лојга* на Црну Гору]” (Костић 1990г: 103–104), „17. јуна 1871” (Костић 1990г: 111–113), „Нашијем читаоцима (Костић 1990г: 261–263), „Њеном царском височанству Стани Николајевој, војвоткињи Лајхтенбершкој, кнегињи Романовској, у споменцу” (1989а: 387); „За кнегињицом Маријом Николајевој” (1989а: 385–386); „1860–1885” (Костић 1989а: 463–464).

Из тога периода потиче и „Никољданска успомена” (Костић 1990г: 264–265), коју Костић пише поводом посете пријатеља Војвођанина о рођендану књаза Николе I, када су посетили Бар, и у њему, заредом, обе цркве: православу и католичку. Ганутост коју је код Костићевог госта изазвала заносна барска атмосфера и осећање међусобне толеранције и хармоничног суживота он образлаже следећим речима: „– Досадашња страдања не дају многима да вјерују у таку срећу, те се боје да у Срба католичкијех и у Хрвата то одушевљење неће бити дуговјечно, зато што је – Господар православне вјере” (Исто: 265). Костић га разуверава тврдњом да у Црној Гори нико тако не мисли (Исто).

Некадашње осећање јединства, у оквиру којег је црногорство независно егзистирало, касније је, у потаји, бивало изнутра потресано глорификацијом легитимних наследника Душанове круне који су имали своја очекивања и Срба, распарчаних и поробљених, који су неговали свој сан о величини и полагали право на обнову и обједињење Српства. Напон и тиха борба за превласт између ове две струје интензивирани су у време кнежева / краљева Милана и Николе, када су српско–црногорски односи покварени. Осцилација тих односа може се пратити све до наших дана и садашње ситуације, која је, сасвим сигурно, донела и нове слике и представе, за које је неопходно свеобухватно, посебно истраживање.

ЛИТЕРАТУРА

Примарна литература:

Дела Петра II Петровића Његоша

Петровић Његош 1974а: Петар II Петровић Његош. *Пјесме*. Београд: Просвета – Цетиње: Обод.

Петровић Његош 1974б: Петар II Петровић Његош. *Свободијага. Глас каменшиака*. Београд: Просвета – Цетиње: Обод.

Петровић Његош 1974в: Петар II Петровић Његош. *Горски вијенац. Луча микрокозма*. Београд: Просвета – Цетиње: Обод.

Петровић Његош 1974г: Петар II Петровић Његош. *Шћейан Мали. Проза. Преводи*. Београд: Просвета – Цетиње: Обод.

Петровић Његош 1974д: Петар II Петровић Његош. *Ојледало српско*. Београд: Просвета – Цетиње: Обод.

Петровић Његош 1974ђ: Петар II Петровић Његош. *Изабрана џисма*. Београд: Просвета – Цетиње: Обод.

Петровић Његош 1974е: Петар II Петровић Његош. *Речник уз целокујна дела Пејтра II Пејтровића Њејоша*. Београд: Просвета – Цетиње: Обод.

Петровић Његош 2004: Петар II Петровић Његош. *Луча микрокозма*. Сабрана дјела. Критичко издање I. Приредили Александар Младеновић и Мирон Флашар. Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности.

Дела Бранка Радичевића

Радичевић 1999: Бранко Радичевић. *Сабране џесме*. Приредио Душан Иванић. Београд: СКЗ.

Дела Ђуре Јакшића

Јакшић 1978а: Ђура Јакшић. *Песме*. Сабрана дела Ђуре Јакшића. Књига 1. Приредио, предговор и напомене написао Душан Иванић. Београд: Слово љубве.

Јакшић 1978б: Ђура Јакшић. *Драме*. Сабрана дела Ђуре Јакшића. Књига 2. Приредио, предговор и напомене написао Душан Иванић. Београд: Слово љубве.

Јакшић 1978в: Ђура Јакшић. *Пријовейке*. Сабрана дела Ђуре Јакшића. Књига 3. Приредио, предговор и напомене написао Душан Иванић. Београд: Слово љубве.

Јакшић 1978г: Ђура Јакшић. *Приповејке и друга ѝроза*. Сабрана дела Ђуре Јакшића. Књига 4. Приредио, предговор и напомене написао Душан Иванић. Београд: Слово љубве.

Јакшић 1978д: Ђура Јакшић. *Прејиска: службени сјиси*. Сабрана дела Ђуре Јакшића. Књига 5. Приредио, предговор и напомене написао Душан Иванић. Београд: Слово љубве.

Дела Јована Јовановића Змаја

Јовановић Змај 1933а: Јован Јовановић Змај. *Песме*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 1. Приредио Јаша М. Продановић. Београд: „Геца Кон”.

Јовановић Змај 1933б: Јован Јовановић Змај. *Песме*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 2. Приредио Јаша М. Продановић. Београд: „Геца Кон”.

Јовановић Змај 1933в: Јован Јовановић Змај. *Песме*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 3. Приредио Јаша М. Продановић. Београд: „Геца Кон”.

Јовановић Змај 1933г: Јован Јовановић Змај. *Песме*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 4. Приредио Јаша М. Продановић. Београд: „Геца Кон”.

Јовановић Змај 1933д: Јован Јовановић Змај. *Песме*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 5. Приредио Јаша М. Продановић. Београд: „Геца Кон”.

Јовановић Змај 1933ђ: Јован Јовановић Змај. *О деци. За децу*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 6. Приредио Јаша М. Продановић. Београд: „Геца Кон”.

Јовановић Змај 1933е: Јован Јовановић Змај. *О деци. За децу*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 7. Приредио Јаша М. Продановић. Београд: „Геца Кон”.

Јовановић Змај 1934а: Јован Јовановић Змај. *Снохвацице; Девесиље; Грађа за дуквар*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 8. Приредио Јаша М. Продановић, Београд: „Геца Кон”.

Јовановић Змај 1934б: Јован Јовановић Змај. *Пробе ѝера и разне краће ѝесме*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 9. Приредио Јаша М. Продановић. Београд: „Геца Кон”.

Јовановић Змај 1934в: Јован Јовановић Змај. *Проза*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 10. Београд: „Геца Кон”.

Јовановић Змај 1935а: Јован Јовановић Змај. *Песме лирске и лирско-ѝјске: ѝреводи и ѝпераде*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 11. Приредио Јаша М. Продановић. Београд: „Геца Кон”.

Јовановић Змај 1935б: Јован Јовановић Змај, *Песме лирске и лирско-ејске: иреводи и ирераге*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 12. Приредио Јаша М. Продановић. Београд: „Геца Кон”.

Јовановић Змај 1935в: Јован Јовановић Змај. *Ејске ијесме*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 13. Приредио Јаша М. Продановић. Београд: „Геца Кон”.

Јовановић Змај 1935г: Јован Јовановић Змај. *Ејске ијесме и драме*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 14. Приредио Јаша М. Продановић. Београд: „Геца Кон”.

Јовановић Змај 1935д: Јован Јовановић Змај. *Драма; Пријовейќа; Разлике ијексќа*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 15. Приредио Јаша М. Продановић. Београд: „Геца Кон”.

Јовановић Змај 1937: Јован Јовановић Змај. *Песме; Разлика ијексќова; Змајеве најомене*. Сабрана дела Змаја Јована Јовановића. Књига 16. Приредио Јаша М. Продановић. Београд: „Геца Кон”.

Дела Лазе Костића

Костић 1989а: Лаза Костић. *Песме*. Сабрана дела Лазе Костића у редакцији Младена Лесковца. Приредио Владимир Отовић. Нови Сад: Матица српска.

Костић 1989б: Лаза Костић. *Пријовейќе; О ијозоришќу и умејносќи*. Сабрана дела Лазе Костића у редакцији Младена Лесковца. Приредио Младен Лесковац. Нови Сад: Матица српска.

Костић 1989в: Лаза Костић. *Траједије*. Сабрана дела Лазе Костића у редакцији Младена Лесковца. Приредио Живомир Младеновић. Нови Сад: Матица српска.

Костић 1989г: Лаза Костић. *Комедије*. Сабрана дела Лазе Костића у редакцији Младена Лесковца. Приредио Живомир Младеновић. Нови Сад: Матица српска.

Костић 1989д: Лаза Костић. *О Јовану Јовановићу Змају : (Змајови)*. Сабрана дела Лазе Костића у редакцији Младена Лесковца. Приредио Драгиша Живковић. Нови Сад: Матица српска.

Костић 1990а: Лаза Костић. *О књижевносќи и језику*. Сабрана дела Лазе Костића у редакцији Младена Лесковца. Приредила Хатица Крњевић. Нови Сад: Матица српска.

Костић 1990б: Лаза Костић. *О ијолишќици, о умејносќи. Новински чланци I (1863–1878)*. Сабрана дела Лазе Костића у редакцији Младена Лесковца. Приредио Младен Лесковац. Нови Сад: Матица српска.

Костић 1990в: Лаза Костић. *О ијолишќици, о умејносќи. Новински чланци II (1881–1883)*. Сабрана дела Лазе Костића у редакцији Младена Лесковца. Приредио Младен Лесковац. Нови Сад: Матица српска.

Костић 1990г: Лаза Костић. *О њолијици, о уметности. Новински чланци III (1884–1886)*. Сабрана дела Лазе Костића у редакцији Младена Лесковца. Приредио Младен Лесковац. Нови Сад: Матица српска.

Костић 1990д: Лаза Костић. *О њолијици, о уметности. Новински чланци IV (1887–1891, 1903)*. Сабрана дела Лазе Костића у редакцији Младена Лесковца. Приредио Младен Лесковац. Нови Сад: Матица српска.

Костић 2000: Лаза Костић, *Дневник. Ишчекивано и дочекано (листови усйомена)*. Приређивач, превод и поговор Милан Кашанин. Београд: Народна књига – Алфа.

Секундарна литература:

Ђурић 1977: Војислав Ђурић. *Анџолоија народних јуначких њесама*. Београд: Српска књижевна задруга.

Иванић 1999б: Душан Иванић. „Коментари”. У: Радичевић 1999, 569–746.

Милисавац 1983: Живан Милисавац. „Политичка ангажованост песника Змаја”. *Полијичке и сатиричне њесме I*. Одабрана дела Ј. Ј. Змаја у редакцији Младена Лесковца. Књ. V. Приредио Живан Милисавац, 7–53.

Jasmina P. Knežević

THE IMAGE OF MONTENEGRINS IN THE LITERATURE OF SERBIAN ROMANTICISM

Abstract: Using imagology as the chosen methodology, the author deals with images, as well as stereotypes presented about Montenegrins in the works by writers of Serbian romanticism: Branko Radičević, Petar II Petrović Njegoš, Đura Jakšić, Jovan Jovanović Zmaj and Laza Kostić. All of them, in accordance with the spirit of the era and the current tendencies of the time, advocated the idea of unification and unification of the Slavic peoples, and within that, the symbiosis of the Serbian and Montenegrin people under the then superior notion of Serbdom. Independent and free, Montenegrins were considered direct detractors of the Nemanjić dynasty tree. Their heroism, loyalty to the family and glorification of the romantic ideal of heroic death were praised and celebrated, but with Njegoš, as the spiritual and secular leader of Montenegrin tribes, unlike other writers of Serbian romanticism, we find a more critical, differently intoned image.

Keywords: imagology, image, Montenegro, Serbian romanticism, Petar II Petrović Njegoš, Branko Radičević, Đura Jakšić, Jovan Jovanović Zmaj, Laza Kostić

Received 08. 10. 2020 / Accepted 15. 12. 2020.